

Hoe brood en wijn ons voeden

GEBROKEN, MAAR OOK GEHEELD

Wie een sacrament ontvangt, heeft een werkelijke ontmoeting met Jezus Christus en met God in hem, zo leerde de katholieke theoloog Edward Schillebeeckx. Predikant Geurt Roffel beschrijft deze ervaring zo: "In één beweging voel ik me aanvaard als mens, opgetild door de verbondenheid, bevestigd in mijn roeping, aangeraakt in wat we samen delen en uitgedaagd om de waarheid te spreken."

Tekst: Geurt Roffel

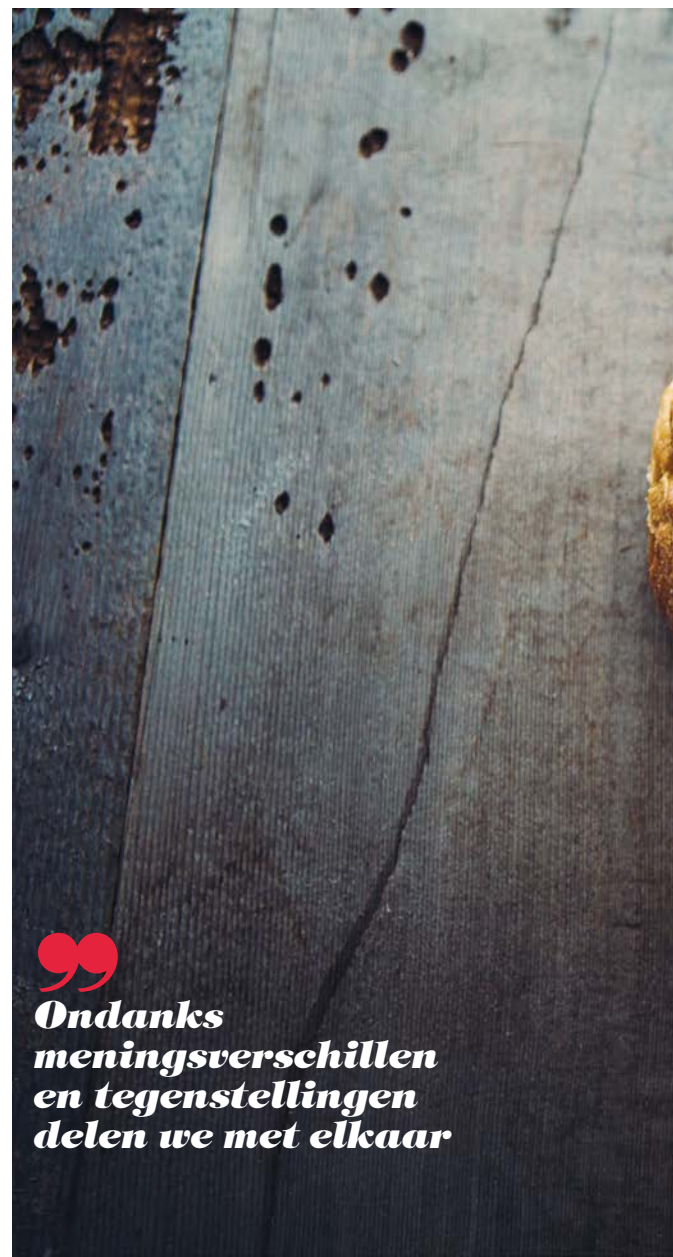
Werken in de oecumene heeft mijn hart, want in een oecumenische gemeenschap geldt niet één christelijke traditie als de ware. Daardoor is er veel ruimte voor verschillen in geloofsbeleving, zowel in vieringen als in gesprekken over wat de waarde van geloven is. Weliswaar geeft dat permanent een gevoel van onrust vanwege de onoverbrugbare tegenstellingen die er zijn, maar tegelijkertijd verdiepen gesprekken over die tegenstellingen het geloof. In zulke gesprekken leren we immers elkaar en ieders geloof beter leren kennen. In de geloofsgemeenschap waarvan ik pastorbien, Het Brandpunt in Hoogland/Amersfoort-Noord, heb ik zowel protestantse als rooms-katholieke collega's. Naast protestanten en katholieken telt onze gemeenschap ook leden die zich niet tot een bepaalde kerk rekenen.

Intuïtief gevoel

Telkens ligt spraakverwarring op de loer, omdat iets wat de één vanzelfsprekend op een bepaalde manier aanvoelt, voor een ander heel anders ligt. Neem alleen al het meest wezenlijke element binnen een liturgische viering: het delen van brood en wijn. In de r.-k. kerk heeft dat een andere waarde dan in mijn eigen protestantse traditie. Mensen die buiten die tradities staan,

hebben weer andere ervaringen. Wanneer we op een open manier met elkaar over zulke verschillen spreken, kan er niettemin soms toch een vonkje overspringen en iets moois ontstaan. Een van die momenten was voor mij de eerste keer dat ik in Het Brandpunt voorging in de viering van Witte Donderdag, de dag waarop de kerk traditioneel het laatste avondmaal van Jezus met zijn leerlingen gedenkt. Ik zie het nog voor me: bezoekers zitten in een carré opstelling rond de tafel die midden in de ruimte staat. Ikzelf sta achter de tafel. Voor mij liggen brood en wijn en achter mij staat de volledige cantorij, een kleine veertig personen. Tijdens deze gezamenlijke viering voel ik als predikant voor het eerst iets van wat ik denk dat een r.-k. priester ervaart tijdens de eucharistie. Het is een intuïtief gevoel, waarop ik niet exact de vinger kan leggen. In één beweging voel ik me aanvaard als mens, opgetild door de verbondenheid, bevestigd in mijn roeping, aangeraakt in wat we samen delen en uitgedaagd om de waarheid te spreken.

De maanden na die gebeurtenis blijf ik over die ervaring nadenken. Ondertussen vertellen katholieke leden van onze geloofsgemeenschap me over de verschillende elementen van de r.-k. viering en hun betekenis. Ze leggen onder meer uit wat het altaar, de priester en het kruis represen-

“
**Ondanks
meningsverschillen
en tegenstellingen
delen we met elkaar**

teren en op welke wijze ontvankelijkheid een rol speelt.

Het is te veel om in me op te nemen en ik wil er meer van weten. Ik vraag me af wie me kan helpen bij het ontwikkelen van mijn gevoeligheid voor wat we op dit vlak met elkaar delen. Er is een naam die blijft terugkeren: Edward Schillebeeckx. Zo open ik op de tast zo'n zestig jaar nadat hij het schreef, Schillebeeckx' boek *Christus, sacrament van de Godsontmoeting*. Het voelt als het betreden van een nieuwe wereld. Op het derde blad dat ik omsla, staat onder meer *Nihil obstat* en *Vidimus et approbavi-*

mus, begrippen die aangeven dat het boek is getoetst en in lijn bevonden met de r.-k. leer. In het boek zijn kerkvaders als Thomas van Aquino (ca. 1225-1274), concilies als dat van Trente (1545-1563), priesters en pausen levende werkelijkheid.

Leermeester

Tot me spreekt een leermeester die invoelbaar probeert te maken waarom hij niet anders kan dan te leven in verbondenheid met hen en de werkelijkheid van nu. Ik probeer me te laten meevoeren. Hoewel de wereld van Schillebeeckx me niet eigen

wordt, ervaar ik de woorden die hij geeft aan de bemoedigende werking van de sacramenten, als raak. Telkens weer, en vanuit verschillende gezichtspunten, belicht hij hoe intens en voedend die werking is voor mensen die samen deze sacramenten vieren. Hoewel ik pas gaandeweg leer wat Schillebeeckx onder sacramenten verstaat, sleept me dat door het boek, omdat ik het herken. Dit beleefde ik zowel in die eerste wittedonderdagviering in Het Brandpunt als op andere momenten waarop ik me als pastor verbond met mensen die op een of andere manier geraakt waren door Jezus

zelf of het gebeuren rondom hem. Enkele jaren voor Schillebeeckx (1914-2009) het boek schrijft dat ik lees, is hij gepromoveerd op de sacramenten. Hij woont in een dominicanenklooster in Leuven (België) in een 'studentaat', een redelijk zelfstandige leefgemeenschap van studenten. Hij is druk, de tijd om opnieuw een intensieve studie te doen zoals voor zijn proefschrift, ontbreekt hem. Daarom kiest hij nu voor het zo beknopt en eenvoudig mogelijk ontleden van de samenhang van de sacramenten. Hij richt zich daarbij op catecheten, studenten in de theologie, intellectuele leken en ook op mensen zoals ik, die hij 'reformatoische christenen' noemt. Het zijn de jaren voor het tweede Vaticaans concilie (1962-1985). De roep om kerkvernieuwing klinkt al wel, maar wordt in het Vaticaan nog niet gehoord. Wanneer die roep later wel doordringt, zal Schillebeeckx – hij is dan intussen hoogleraar theologie in Nijmegen – een belangrijke rol spelen in het doordringen van verantwoorde vernieuwingen. Nog weer later zal de r.-k. kerk constateren dat Schillebeeckx' visie op het ambt niet langer in overeenstemming is met de leer van de kerk. De kerk zal Schillebeeckx echter nooit veroordelen, en ook dat typeert hem. Zijn oprechte verbondenheid met zowel het hart van zijn kerk als de samenleving die hem ter harte gaat, is blijvend. En ze wordt zowel vanuit die kerk als de samenleving erkend.

Werkelijke ontmoeting

Het boek *Christus, sacrament van de Godsontmoeting* stuitte in 1959 nog op geen enkel bezwaar van de r.-k. kerkleiding. Schillebeeckx ontvouwt in dit boek de bijzondere verbinding die de sacramenten vormen tussen God en mensen. De kern daarvan ligt in Jezus Christus zelf. In Jezus is God mens geworden. Daarom drukt Jezus' gehele menselijkheid – alles wat hij doet en wie hij is – uit wie God is. Jezus' liefde, diens wonderen, de verlossing die hij brengt en zijn lijden en sterven aan het kruis, dit alles zijn daden van God in menselijke vorm. Dat eindigt niet met Jezus' levenseinde. Als God Jezus opwekt uit de dood gaat diens levenswerk door. Jezus' eerste daad na zijn opwekking is dat hij zijn leerlingen de Geest geeft, zodat ze van daaruit zijn levenswerk kunnen →

voortzetten. Dat doen ze in Jezus' 'mystieke lichaam', een voortzetting van het aardse lichaam dat hij had voor zijn opwekking. Van dit mystieke lichaam is Jezus zelf het hoofd en de ledematen, zijn leerlingen geven het gestalte. Zoals Mozes in de woestijn een samenraapsel van verschillende clans verenigde tot het ene volk van God, het volk Israël, zo vormen Jezus' leerlingen met al diens volgelingen de kerk. Deze kerk is daarmee voor Schillebeeckx het 'oersacrament'. Ze is de meest veelomvattende belichaming van Jezus' levenswerk op aarde. Jezus' betrokkenheid bij mensen wordt het sterkst ervaren als zij in de kerk een sacrament geven of ontvangen. In alle sacramenten is Jezus op een of andere manier zelf aanwezig. Het meest intens is dat het geval in de eucharistie, in vieringen waarin brood en wijn wordt gedeeld. Jezus zelf is persoonlijk, reëel, in brood en wijn aanwezig. In de andere sacramenten (bijvoorbeeld doop, biecht) is Jezus aanwezig in wat in het sacrament gebeurt. Schillebeeckx geeft dat weer als een ontmoeting: wie een sacrament ontvangt, heeft een werkelijke ontmoeting met de levende Jezus Christus, en met God in hem. De ontmoeting kan ontstaan doordat enerzijds de ontvanger van het sacrament zich hiervoor maximaal openstelt, onder meer met een smeekgebed. Anderzijds berust ze op een gave, die teruggaat op Jezus' eigen wil dat het sacrament gegeven moet worden. Degene die het sacrament bedient, schaart zich dienstbaar in de lijn die Jezus en zijn kerk voor de bediening van de sacramenten hebben ingesteld.

Toewijding

Schillebeeckx' grootste waarde is voor mij zijn geconcentreerde aandacht op de werking van de sacramenten door geduldig alle ter zake relevante informatie invoelbaar te maken. Hoewel ik de verleiding voel hem te onderbreken met eigen visies en vragen, helpt zijn rust me om dat niet te doen. Schillebeeckx voert me als het ware steeds verder mee naar wat voor hem de kern is. En die kern is hoe in de levende ontmoeting van mensen met Jezus Christus, en met God in hem, de kerk dag aan dag gestalte krijgt midden in het leven. De toewijding van zowel de bedienaar als de ontvanger van het sacrament is daarin heel

belangrijk. Doorslaggevend is echter de toewijding van Jezus Christus zelf, en God in hem. Het sacrament is geen mensenwerk, maar Gods werk.

De kerk die op deze wijze leeft met de mensen, is er een die telkens weer vernieuwt vanuit de werkelijkheid die de sacramenten present stellen. Wie zich voedt met de sacramenten, intensiveert de eigen gemeenschap met God. Van daaruit ontstaat niet alleen de vernieuwing van het leven van de gelovigen, maar ook van dat van de kerk. Schillebeeckx ziet dat niet als een rechte lijn richting een hoopvolle toekomst. Nee, de kerk slingert heen en weer tussen heil en zonde. Enerzijds draagt ze Gods heiligheid in zich en presenteert die zo goed en zo kwaad als het gaat aan de wereld. Anderzijds faalt ze daarin, omdat de mensen waarmee ze dat moet doen niet heilig zijn. "Zij kan een geloofshindernis en een geloofsgevaar worden", zegt Schillebeeckx. Het leven van de gelovige slingert op diens beurt tussen kerk en wereld. Doel is om in de wereld present te zijn vanuit de voeding die de sacramenten geven. Opdat de gelovige, zegt Schillebeeckx, en dat beeld vind ik het mooiste van het boek, "niet verzuurt in haar levenslot, maar aan dit lot als aan een nieuwe roeping zin weet te geven".

Kwetsbaarheid zien

Terug naar mijn eerste Witte Donderdag in Het Brandpunt. In onze oecumenische gemeenschap ging ik, protestants van huis uit, voor als pastor in een tafelviering. Wat gebeurde daar nu met mij? Als ik daar met Schillebeeckx over nadenk, dan voelde ik mij even uitgetild worden boven mijn alledaagse leven. Toen de cantorij het tafelgebed zong, ik het brood brak en we samen het brood deelden, ontstond er vanuit het sacrament een andere belichting op het geheel. Een belichting waarin ik niet langer mezelf zag als iemand die een ritueel goed wilde vertolken, maar als kwetsbare jongen, te midden van mensen die hem droegen. Ook de kwetsbaarheid van anderen zag ik: de hoop in hun ogen om gevoed te worden, het zich tegelijk realiseren dat die hoop wellicht vergeefs is, en het zich toevertrouwen aan een verbondenheid die zo broos is dat ze misschien wel schijn is. Maar toch. En ik zag de kwetsbaarheid van de kerk. In een soort van gebroken heilheid

waren we samen en deelden, ondanks meningsverschillen en tegenstellingen, brood, wijn en meer. Voorbij mijn eigen kerkgrenzen lichtte in alle kwetsbaarheid en voorlopigheid een breder kerk-zijn op.

Voor Schillebeeckx kan dat licht stralen, omdat de kerk rechtstreeks met God verbonden is via de kerkelijke traditie. Zo hecht ligt dat voor mij niet. Daarvoor is de kerkelijke traditie mij te vol van geloofshindernissen en geloofsgevaar. Ik zie kerken als gemeenschappen van mensen die een integere ontvankelijkheid voor God oefenen en daarin soms ervaren wat ik op die Witte Donderdag ervoer: een geraakt zijn door God, een ruimte die tot in het leven van alledag vleugels geeft.

Schillebeeckx beschrijft die momenten alleen met betrekking tot sacramenten. Vanuit zijn r.-k. traditie kan ik dat begrijpen, een sacrament is voor Schillebeeckx veel meer dan slechts ervaring. Tegelijk, zeg ik voorzichtig, ervaar ik dat anders. Enerzijds zijn er ook vieringen met sacramenten waarin ik niet ervaar opgetild te worden. Anderzijds zijn er rituelen waarbij ik dit wel kan ervaren. Waaraan dat ligt, weet ik nog niet. Ik wil mij er in ieder geval voor openstellen.

Er zijn, uiteraard, veel meer verschillen tussen Schillebeeckx en mij. Toch voelt onze verwantschap sterker. Ondanks dat de kerkelijke traditie voor mij ook een struikelblok vormt in de weg die mensen gaan met God, deel ik Schillebeeckx' overtuiging dat de verbondenheid die mensen met elkaar en met God beleven in sacramenten en rituelen er niet een is van alleen het nu. Die vormt een weg door de eeuwen heen. Die eeuwenoude rijping wordt wel vergeten. Ze is voor mij geen norm, maar wel een schatkamer, een smaakregister, een vorming. Ook in de theologie en werkelijkheid van vandaag is deze rijping van waarde, in het bijzonder om de Eeuwige en mensen integer met elkaar te verbinden en verbonden te houden. ●

Geurt Roffel is protestants theoloog en pastor van de oecumenische geloofsgemeenschap Het Brandpunt in Amersfoort. In 2018 promoveerde hij tot doctor in de godgeleerdheid op de studie En wie ben ik volgens jullie? Antwoorden op de vraag of Jezus de zoon van God is (Boekencentrum, 240 blz., €22,50).